

(Bu makale Nisan 2000'de Ankara'da düzenlenen 1. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Kongresine sunulan bildirinin ilk halidir.)

Ali Yaman (İstanbul Üniversitesi)

Özellikle 1990'lardan itibaren yaşanan gelişmeler Alevilik meselesinin Türkiye açısından taşıdığı önemi yeniden gündeme getirmiştir. Bu meselenin tarihsel arka planına ilişkin bazı dikkat çekici noktaları vurgulayarak konuya girmeyi yararlı buluyorum. Osmanlı'dan bu yana etnik ve dinsel bakımlardan farklı topluluklara dönemin siyasal konjonktürüne göre gösterilen farklı tavır bilinmektedir. Osmanlı'nın ilk devirlerinde kolonizatör dervişlerin Osmanlılarla olan sıcak ilişkileri, Osmanlı-Safevi mücadelesi sonrası Anadolu'da yaşananlar, 1826'da Yeniçeri Ordusunun kaldırılması ve Bektaşiliğin yasaklanması, Osmanlı'nın son dönemlerinde iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi ileri gelenlerinin Anadolu'daki etnik ve dinsel farklı gruplara yönelik araştırmalar yaptırmaları tüm bu konjonktürel yaklaşım değişikliklerini göstermektedir. Ancak şu açıkça söylenebilir ki Osmanlı Devleti, Osmanlı-Safevi sorununun gündeme gelmesinin ardından bayraktarlığını yaptığı sünni anlayışa aykırı inanç eğilimleri taşıyan Anadolu'daki Alevi topluluklara zaman zaman hasmane bir tavır takınmıştır. Bu tavrın arkasında yatan asıl gerekçe siyasaldır. Siyasal kökenli bu duruş psikolojik araçları da gündeme getirmiş, Sünni ve Alevi kitleler birbirlerine karşı yabancılaşmışlardır ki, "*Mum söndü iftiralari*"nın temeli buralara dayanmaktadır. Yine Osmanlı-Safevi sorunu sonrasında bu topluluklar kendi içlerine kapanmışlar ve Osmanlı idaresiyle ilişkileri asgari düzeyde cumhuriyetin kuruluşuna kadar bu şekilde süregelmiştir. Kendi sosyal gereksinimleri doğrultusunda şekillenmiş bir sosyal yapılanma geliştirmişlerdir. Yaşanan bu süreç Alevi ve Sünni topluluklar arasında birbirlerine yönelik önyargıları da beraberinde getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti işte bu özetlemeye çalıştığım mirası devraldı. 2000 yılına geldiğimiz şu günlere kadar ne yazık ki hükümetler bu karşılıklı önyargılardan kaynaklanan sosyal huzursuzlukların çözümüne yönelik gerekli çabayı göstermemişlerdir. Bunun sonucu olarak bu yaranın zaman zaman istismarına müsait bir ortam yaratılmıştır. Bu sosyal rahatsızlıkların istismara ne kadar müsait olduğunu görmek için çok değil 1993 Sivas Olayları ve 1995 Gazi Olayları sırasında ve sonrasında yaşananları anımsamak yeterli olacaktır sanırım.

Anadolu'da Alevilik konusunun bir diğer talihsizliği de farklı yazarların ideolojik gözlüklerle olaya yaklaşması ve bunun yarattığı olumsuzluklardır. Alevilikten çok, birçoğunun kendi Aleviliğini veya önyargılarını anlattığı yayınlar özellikle halk kitleleri nezdinde olumsuz etkilerde bulunmuş deyim yerindeyse konu neredeyse içinden çıkılmaz bir görünüm almıştır. Bunun nedeni bu yayınların çoğunun masabaşı çalışmaları olmaları ve bu kişilerin bu konuyu ele alabilecek bilimsel formasyondan yoksun oluşlarıdır. Sonuç olarak herkes konuyu kendine göre yorumladı. Özellikle 1980'lerin sonlarında Alevilikle ilgili yayınlarda adeta bir patlama yaşandı. Böylece

bilimsel yöntemden habersiz olan birçok araştırmacı bu zamana kadar yapılmış literatürü tarama ihtiyacını bile duymaksızın konunun daha da karmaşık hale gelmesine katkıda bulundular. Sonuçta çeşit çeşit Alevilik tanımı ortaya çıktı: “*mezheptir, meşreptir, dindir, tarikattır, yoldur, yaşam biçimidir vb.*”

Üniversitelerin ve devlet kurumlarının konuya sağlıklı bir şekilde yaklaşmamasının doğal bir sonucu olarak konu istismara açık bir alan halini aldı. Bir diğer nokta ise Alevilik konusunun, Sünnilikle ilgili çalışmalar gözönüne alındığında oldukça bakir kalmış ve ihmal edilmiş bir alan olduğunu görmekteyiz. Üniversiteler ve devletin ilgili kurumları bu konuda oldukça kötü bir sınav vermişler, bu konuya duyarsız kalmışlardır. Alevilerce kurulan dernek ve vakıflar da bu konuda üzerlerine düşen görevleri yerine getirmemişlerdir. Bu durumda devreye ideolojik kaygılarla kaleme alınmış çalışmalar girmiş, konu iyice içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Bu toz duman arasında sade vatandaş gerçek anlamda Alevilik ile değil, yandaşlar ve karşıtlar şeklinde bir ayırım gösteren tarafgir kişilerin görüşleri işe karışılmaktadır. Alevilik-Bektaşilik konusunun bilimsel araştırma kuruluşlarının ilgisinden mahrum kalmasının doğal bir sonucu olarak, meydan ideolojik ve spekülatif nitelikli çalışmalara kalmıştır. Bu istismar bugün de Alevilere hizmet iddiasında olanlar tarafından bile yapılabilmektedir. Bu istismarın önüne geçebilecek olan bilimsel araştırmalara olan gereksinim her geçen gün artmaktadır. Subjektif kaygılardan uzak bilimsel çalışmalara çok ihtiyaç vardır. Yaşanan kavram kargaşasının, “

İslamın içinde mi-İslamın dışında mı?

” şeklinde boş tartışmaların önemli bir nedeni de bu durumdur. Bugün özellikle her geçen gün yitmekte olan Anadolu’da hala varolan sosyal değerlerin derlenmesi amacıyla yapılacak alan araştırmalarına büyük gereksinim vardır. Masa başı çalışmalarda yinelenen verilerin alan verileriyle doğruluğunun karşılaştırılması belki de bu zaman kadar yapılan bir çok çalışmanın da eksik yönlerini ortaya koyacak ve onları tamamlayacaktır. Alevilik ve Bektaşilik tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak Engin’in de belirttiği gibi “

etnik, dini ve politik anlamda homojen bir yapıya sahip değildir...”

(Engin 1999: 121) Ve bu nedenle araştırmacıların çalışmalarında kullandıkları kavramları dikkatlice kullanmaları ve neyi kastettiklerine özen göstermeleri gerekmektedir.

Yukarıda belirttiğim tüm olumsuzluklara karşın bugün, Anadolu’nun sosyal ve dinsel tarihi büyük ölçüde gün ışığına çıkmıştır. Bu karmaşa içerisinde bile konuya objektif veriler doğrultusunda yaklaşan bilimi kılavuz edinen araştırmacılar vardır. Özellikle yurtdışındaki üniversitelerde bu konuda ileride çok yararlı çalışmalar verebilecek genç bir araştırmacılar kuşağı yetişmektedir.

Alevilerin yüzyıllardır okuyageldiği, “*Buyruklar*”, “*Menakıbnameler*”, “*Vilayetnameler*”, “*Nefesler*”

, “*Deyişler*

” her ne kadar hala bir bölümü yok olmuş, bir bölümü de saklanmaktaysa da, artık gün yüzüne çıkmaktadır. Yapılması gereken, alanlarında yetkili araştırmacıların bütün bu kaynakları inceleyerek, Aleviliğin Anadolu’nun sosyal ve dinsel tarihindeki çok karmaşık ve bir o kadar da büyüleyici tarihsel, sosyal serüvenini bütün yönleriyle açıklığa kavuşturmasıdır. Devletin bu zamana kadar ihmal ettiği bu çok önemli konunun bilimsel ışığında araştırılmasını olanaklı kılacak koşulların hem devletin ilgili kurumları, araştırma kurumları ve Alevi-Bektaşî dernek ve vakıflarınca yerine getirilmesi zorunludur. Aksi takdirde, Alevilik konusunun istismar edilmesinin önüne geçilemez.

Biz bu bildirimizde bugün Alevilik konusu gündeme geldiğinde bu alanda söz sahibi olan aktörlere ilişkin gözlemlerimize dayanan bir analiz sunmayı amaçlıyoruz. Her ne kadar Alevi toplumuna mensup olmamdan dolayı sürekli gözlemde bulunma olanağına sahip olsam da özellikle 1994 yılından itibaren bu konudaki çalışmalarımın araştırma amacına yönelik olarak daha planlı ve programlı olarak yapıldığını ifade etmek istiyorum. İçinde bulunduğum ortam da şimdi ele almaya çalışacağım aktörlerin çalışmaları ve faaliyetlerinde bulunabilme karar alma uygulama mekanizmalarında görev almama da yol açmıştır. Yaşanılan süreç bize katılımcı gözlem için gerekli tüm koşulları sağlamıştır denilebilir. Bu konuda aşağıda kendimizle ilgili vereceğimiz bilgiler “biz şunu yaptık, bunu yaptık” şeklinde bir amaçtan çok ele alacağımız konuyu neye dayanarak ele alacağımızı göstermek bakımından önemlidir. Verilecek bilgiler sadece yazılı kaynaklardan değil bizzat bu aktörlerin birçoğu ile birlikte olunarak elde edilmiş verilere dayanıyor olacaktır. 1995-1996 yılları arasında Cem Dergisi’ndeki görevimiz, yine bu sırada Şahkulu Derneği’nde Yönetim Kurulu Üyeliği ve Genel Sekreterlik görevimiz, daha sonraki dönemde Şahkulu Dergahı’ndaki araştırma faaliyetleri ve kitaplık kurma çalışmalarımız, ardından Semah Vakfı’ndaki Yönetim Kurulu üyeliğimiz ve genel sekreterlik görevimiz, bu kitleye yönelik radyolarda yapımcılığını üstlendiğimiz radyo programları, Alevilik-Bektaşilik üzerine çalışan araştırmacılarla olan yakın diyalog ve işbirliğimiz, Türkiye’de ve Avrupa’da hazırlanan 365 yapraklı takvimlerin hazırlanmasındaki danışmanlık görevimiz, bu zaman içerisinde yürüttüğümüz alan çalışmaları Alevi-Bektaşi etkinliklerine gerek gerek dinleyici olarak sürekli katılma çabamız ele alacağımız aktörleri rahatça gözlemleme olanağını bize sağlamıştır.

Anadolu Alevîliği incelenirken dikkate alınması gereken ve bilimsel araştırmalarca artık kesinlik kazanmış bulunan şu nokta, konuya nasıl yaklaşılacağını göstermek bakımından oldukça önemlidir. Çünkü bu önemli nokta kavranmaksızın, Anadolu’da Alevîlik konusu anlaşılamayacağı gibi, bu yanlış temel üzerine bina edilecek açıklamalar da doğal olarak bilimsellikten uzak, yanlış bilgileri içerecektir. *Anadolu’da Alevîlik-Bektaşilik konusu ancak, Türk kitlelerin anayurtlarında, göç etmeleri sırasında ve son olarak geldikleri Küçük Asya’da yani Anadolu’da karşılaşmış buldukları, dinsel ve kültürel akımlar anlaşılacak suretiyle ele alınabilir. Demek ki Anadolu’da Alevîlik-Bektaşilik’in kökenini, sadece Sünnî-Şîî bölünmesine kaynaklık eden olaylarda aramak tarihsel ve sosyolojik olarak hiçbir geçerliliğe sahip bulunmamaktadır. Konu üzerinde yerli-yabancı bilimsel araştırmaların bugün ulaştığı sonuç budur. Türk kitlelerin yüzyıllara yayılan zaman sürecinde ve farklı coğrafyalarda, farklı inançlara ve kültürlere sahip halklarla ilişkide bulunmaları sonucunda oluşan bu dinsel ve kültürel senkretizm Alevîliğin anlaşılabilmesinin yegâne anahtarıdır.*

Kısaca tanımlamak gerekirse, Anadolu Alevîliği işte bu senkretizm sonucunda oluşmuş bulunan heterodoks bir İslâm anlayışıdır. Bu heterodoks İslâm anlayışı, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabi olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı, eski inançların ve mitolojinin İslâmî şekiller altında yaşamağa devam ettiği bir halk İslâmıdır.

Aşağıda ele almaya çalışacağımız konu hakkında yapılmış çalışmalar ne yazık ki bulunmamaktadır. Alevilere ait inanç ve kültür kurumlarının, yayın organlarının, Türkiye Birlik Partisi ve Barış Partisi gibi siyasal oluşumların ele alındığı bırakın bilimsel çalışmaları amatör çalışmalar da bulunmamaktadır. Ele alacağımız aktörleri bütün boyutlarıyla ele almak bu çalışmamızın boyutunu aşmasından dolayı mümkün olduğunca genel hatlarıyla sergilenmeye çalışılacaktır. Alevilik-Bektaşilik alanında faaliyet gösteren aktörleri şu altbaşlıklar halinde sıralayabiliriz:

1. Dergahlar, 2. Cemevleri, 3. Dernekler, 4. Vakıflar, 5. Araştırmacı-Yazarlar, 6. Ticari Kuruluşlar, 7. Dergiler, 8. İşadamları, 9. Medya Kuruluşları, 10. Diyanet İşleri Başkanlığı, 11. Hükümetler, 12. Siyasal Partiler, 13. Üniversiteler, 14. Sünni örgütler, 15. Sanatçılar, 16. Saz/semah kursları, 17. Araştırma Kurumları, 18. Türkiye'deki Şii/Caferi Cemaati.

Bilindiği üzere Aleviler tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak kapalı bir toplumsal hayat yaşamışlar, cumhuriyet sonrası yaşanan köyden kente göç olgusunun bir sonucu olarak bu kapalı toplumsal yapı çözülmeye başlamış o zamana kadar “sır” ve “tabu” olan birçok konu ister istemez açıkça konuşulur olmuştur. Çok değil bundan 5-10 yıl önceye kadar bir çok Alevi “*Ben Alevi'yim*” diyemiyordu. Çeşitli nedenlerle bugün bile bu ürkekliliği taşıyan Aleviler bulunmaktadır ancak bu eskiyle karşılaştırıldığında oldukça ileri durumdadır. Seksenli yılların sonlarına doğru Alevilik derlenip toparlanmış ve yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Özellikle 2 Temmuz 1993'te yaşanan Sivas Olayları ve 12 Mart 1995'te yaşanan Gazi ve Ümraniye Olayları sonrasında dernek/vakıf gibi kurumların sayıları giderek artmıştır. O zamanki hükümetlerin bu olaylardaki beceriksizliği ve siyasal ahlak özürülü yaklaşımı Alevi toplumu tarafından bazı savunma mekanizmaları oluşturulması gerekliliği şeklinde algılanmış, bu şekilde özellikle Pir Sultan Abdal ve Hacı Bektaş Veli Dernekleri adı altında bir çok dernek, Cemevi ve özellikle 1995'lerden itibaren de vakıflaşma faaliyeti yoğunluk kazanmıştır. Örgüt sayısındaki artış aynı şekilde Avrupa ve Avustralya'da da yaşanmıştır. Bu şekilde yayınlanan kitap sayısı da artmış, Alevilerce yayınevleri kurulmuş, siyasiler oy potansiyeli olmaları dolayısıyla Alevilerle sürekli ilgilenmişlerdir. Özellikle mali bakımdan çekici olması bakımından sanatçı sayısında büyük artış olmuş, yine Aleviliği ifadelendirmenin önemli bir yolu olarak görülen saz ve semah kurslarına yoğun talep gösterilir olmuştur. Şimdi sırasıyla 1985'lerden itibaren yaşanan bu gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı sorunları, bu alanda faaliyet gösteren aktörleri ele almak suretiyle tanımaya çalışalım. Burada öncelikle şuna işaret etmek gerekir ki, aşağıda vereceğimiz aktörlerden ilk dördü yani Dergahlar, Cemevleri, Dernekler ve Vakıflar işlevsel ve yönetsel bakımdan ayrı olarak ele almaktan uzaktırlar. Yani dergah olarak nitelenen kimi yerler aynı zamanda dernek veya vakıf olduğu gibi cemevi olarak da nitelenebilmektedir. Mesela Şahkulu Sultan Dergahı, bir vakıf tarafından yönetilmektedir. Yine Karaca Ahmet Sultan Dergahı da bir dernek ve vakıf tarafından ortaklaşa idare edilmektedir. Yenibosna Cemevi olarak bilinen yer Cem Vakfı ve Hacı Bektaş Veli Derneği Bahçelievler Derneği'nin faaliyette bulunduğu mekandır aynı zamanda. Bu örnekleri çoğaltmak olanaklı. Demek ki işlevsel ve yönetsel bakımdan karmaşık bir yapılanmayla karşı karşıyayız. Bu nedenle burada sunacağımız bilgilerin genel bir

değerlendirme olduğu unutulmamalıdır:

Dergahlar:

Gemel olarak ifade etmek gerekirse Anadolu ve Balkanlar'da bulunan Alevi-Bektaşî topluluklar Dergahlar/Tekkeler ve Ocaklar şeklinde ikili bir yapılanmanın derin bir nüfuzu altında bulunmaktadır. Ayrıca bazı ocak ulularının türbeleri çevresinde oluşmuş dergahların varlığı bilinmektedir. Bu şekilde yüzlerce "ziyaret" olarak adlandırılan ve kendilerine büyük kutsallık ve saygı atfedilen yerler bulunmaktadır. Merkez olarak nitelenebilecek yerlerde bulunan Bektaşî topluluklar daha çok dergahlar şeklinde örgütlenirken, çevrede yaşayan ve yarı göçebe kitlelerden de oluşabilen Kızılbaş Aleviler olarak nitelenebilecek topluluklar sosyal yapılarının doğal bir sonucu olarak dergahlar şeklinde örgütlenememişlerdir. Bugün Anadolu'daki Alevi kitlelerinin ekserisini oluşturan Kızılbaş Aleviler Ocakzade gezici dedelerin nüfuzuna tabi bir örgütlenmeye sahip olmuşlardır. Onların sosyo-ekonomik yapıları böyle bir yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Bilindiği üzere Bektaşî Dergahları Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren önemli bir nüfuza sahip olmuşlardır. Kaldı ki proto-Bektaşiler olarak adlandırabileceğimiz heterodoks gruplar veya Babailer birçok zaviye ve dergaha sahip bulunmaktaydılar. Babailerin ayaklanması sırasında Kefersud'daki Baba İshak'ın zaviyesi başta olmak üzere önemli işlevler gören ve Selçuklu İdaresine muhalif örgütlenmeyi sağlayan bu zaviyeler ayaklanmanın bastırılmasıyla büyük tahribatla karşılaşmışlardır. Bunların ve kimi Ahi dergahlarının sonraları Bektaşî Zaviyelerine, Dergahlarına dönüştükleri söylenebilir. Sarı Saltuk, Abdal Musa, Otman Baba, Seyyid Ali Sultan, Şücaettin Veli ve Hacı Bektaş-ı Veli Dergahları Bektaşî Dergahlarının en tanınmışlarıdır. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Bektaşî tarikatı da yasaklanmış ve Dergahların başına bir dönem Nakşi şeyhleri atanmıştır. Bilindiği üzere 30 Kasım 1925'te 677 sayılı yasayla Tekke ve Zaviyeler kapatılmış; tarikatlar yasaklanmış, şeyhlik dervişlik, seyitlik, halifelik, müritlik gibi ünvanların kullanılmasına son verilmiştir. Üfürükçülük, falcılık, muska yazma; tarikatlarla ilgili giysiler giyilmesi yasaklanmış ve türbeler kapatılmıştır. Kapatılan bu yerleri açanların veya yeniden benzeri yerler kuranların ve yasaklanan ünvanları taşıyanların üç aydan az olmamak üzere hapis ve 50 liradan az olmamak üzere para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlandı. Daha sonra yapılan değişikliklerle ise cezalarda artış sağlandı ancak yasanın öngördüğü diğer hükümler korundu. Bu süreç doğal olarak Alevi-Bektaşîleri de etkilemiştir. Ancak yaptığımız alan araştırmalarından gördüğüm kadarıyla Aleviler bu yasayı tüm olumsuzluklarına karşın eleştirmemişlerdir. Bu yasa sonrası Serçeşme olarak kabul edilen Hacı Bektaş Dergahı müze haline gelmiştir. Dergah 1958'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarıma başlanmış ve 16 Ağustos 1964'te Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı bir müze olarak açılmıştır. Yine Abdal Musa Dergahı'nda kapatılmış ve dergahın yapısı ahşap malzemelerden oluştuğundan bakımsızlıktan büyük zarar görmüştür İstanbul'da bulunan Karyağdı Baba, Çamlıca, Şahkulu, Karaağaç, Kazlıçeşme, Nafi Baba, Takkeçiler, Bademler ve Dilaver Baba Tekkeleri de bakımsızlıktan büyük zarar görmüşlerdir. Birkaçı dışında diğerlerinin hem tarihi değerleri ve hem de arsaları adeta talan edilmiştir. Anadolu tarihinin önemli bir dönemine damgasını vurmuş bu tarihsel yapılar, devletin, belediyelerin yanlış politikalarına kurban olarak arazi mafyasının ve servet düşkünleri kişilerce acımasızca yok edilmiştir. Benim burada amacım bu dergahların

tarihsel işlevlerini ve başlarından geçenleri tümüyle sunmak değil. Konuya genel hatlarıyla değinerek bugün Alevilerin önemli merkezlerinden olan bazı dergahlarımızla ilgili değerlendirmelerde bulunacağım. Bugün Alevilerce dergah olarak adlandırılan en önemli merkezler 1. Hacı Bektaş Dergahı, 2. Abdal Musa Dergahı, 3. Şücaettin Veli Dergahı, 4. Karaca Ahmet Sultan Dergahı, 5. Şahkulu Sultan Dergahı olarak sıralanabilir. Burada adlarını saymakla tükenmeyecek Kırıkkale’de Hasan Dede, Tokat’ta Hubyar Baba, Erzincan’da Hıdır Abdal Sultan, Malatya’da Onar Baba, Isparta’da Veli Baba, Merzifon’da Piri Baba gibi daha birçok tekke bulunmaktadır. Ancak biz en tanınmışları ve en yoğun ziyaret edilenleri hakkında bazı genel bilgiler verelim. Özellikle Hacı Bektaş Dergahı manevi anlamda Anadolu’daki hem Alevi-Bektaşî gruplarca serçeşme olara kabul edilir. Bilindiği üzere tarihsel olarak Hacı Bektaş Dergahı “*Dede babalar*

” ve “

Çelebiler

” olmak üzere iki farklı gücün etkisi altında bulunmaktaydı. Bu iki grup arasında bir nüfuz mücadelesi sözkonusu olmuştur. Bu nüfuz mücadelesine karşılıklı eleştirilerle anlamak da olanaklıdır. Mesela Dede Baba Bedri Noyan, Çelebileri (Ulusoy ailesi) eleştirirken Ulusoylar da Dede babaları eleştirmektedirler. Hacı Bektaş Dergahı’nın daha önce değindiğim üzere 1964’te müze olarak açılması hem Çelebilerin hem de Dede babaların etkinlikleri bakımından zayıflatıcı bir unsur olmuştur. Bu zayıflamanın doğal bir sonucu olarak sahneye özellikle 1990’larla birlikte yeni bir güç çıkmıştır. Bu yeni güç Hacı Bektaş Belediyesi’dir. Bu yeni aktörün gücünü açığa vurması zaman zaman yaşanan olaylarda rahatlıkla görülebilir. Her yıl düzenlenen ve onbinlerce ziyaretçinin yanısıra devletin de en üst düzeyde temsil edildiği Hacı Bektaş Veli törenlerini belediye başkanı bir güç sergileme aracı olarak kullanmaktadır. Zaman zaman tören programına ve Hacı Bektaş ilçesinde yapılacaklara ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmakta karşılıklı eleştiriler ifade edilmektedir. Alevi-Bektaşî dernek/vakıfları da törene ilişkin söz sahibi olmak istemekte bu amaçla zaman zaman toplanılmakta ancak yine de belediyece oluşturulan bir düzenleme komitesi törenin organizasyonunda esas söz sahibi olmaktadır.

Ülkemizde Hacı Bektaş Veli Dergahı dışında Alevilerin Dergah olarak nitelendirilebilecek birçok merkez bulunmaktadır ki bunların en tanınmışları Karaca Ahmet Sultan ve Şahkulu Sultan Dergahlarıdır. Ancak Garip Dede Derneği’nin çalışmalarıyla Küçükçekmece’de bulunan türbenin, Kartal’da bulunan Kartal Cemevi’nin ve Okmeydanı’ndaki Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Kültür Merkezi’nin bu anlamda bir dergah niteliği kazanmaya başladığı söylenebilir. Eskişehir’de varolan Şücaettin Veli Dergahı ise maddi olanaksızlıklar nedeniyle faal durumda değildir, Nevzat Dede’nin özverili çabalarıyla konuklarına hizmet sunmaya çalışmaktadır. Yaklaşık on yıldır gözlemlediğimiz bu kurumlar günümüzün koşullarına uygun birer çağdaş kültür merkezleri haline dönüşmek zorundadırlar. Bugün ne yazık ki, birçoğu bu durumdan uzak bulunuyor.

Bu yerlerin yaşadığı bir diğer sorun da yasal açıdan olmaktadır. Yasal açıdan varolan sorunlu durum bir an önce hükümetlerce sonlandırılmalıdır. Bu kurumlar yasal bir statüye kavuşturulmalıdır.

Cemevleri:

Alevi uyanışı beraberinde onun inanç kurumlarına da sarılmayı gerektirmiştir. Alevilerin temel ibadeti olan Cemlerin yapıldığı yerler olan Cemevleri de 1990'lardan itibaren giderek artmıştır. Özellikle İstanbul'un birçok semtine Cemevleri yapılmıştır ve hala da yapılmaktadır. İstanbul'da varolan cemevlerinden bazıları şunlardır: Okmeydanı Cemevi, Yenibosna Cemevi, İkitelli Cemevi, Gazi Cemevi, Sarıgazi Cemevi, Kartal Cemevi, Kağıthane Cemevi, Alibeyköy Cemevi, Tuzla Aydınlıköy Cemevi. Bazıları inşaat aşamasında olan bu kurumların en büyük problemi nitelikli insan gücü eksikliğidir. Dergahların ve cemevlerinin dinsel ve kültürel hizmetlerinde görev alacak Dedeler ve diğer hizmet sahipleri bulmak ve yetiştirmek konusunda büyük sorunları vardır. Örnek olarak vermek gerekirse yakın zamanda Erikli Baba ve Gazi Cemevi yöneticileri inanç hizmetlerini görebilecek dedelere ihtiyaçları bulunduğunu bana bizzat ileterek yardım istemişlerdir. Bütün bu gereksinime karşın sözü edilen alanlarda nitelikli insan yetiştirmek için faaliyette bulunmamaları da bu kurumların bir başka eksikliğini göstermektedir.

Yasal durum Cemevleri bakımından da pek içaçıcı değildir. Yasalar Cami dışında "Cemevi" diye bir mekanı ibadethane olarak tanımamakta ve bu ad altında bir mekanın yapımı için yasal olarak izin alınamamaktadır. Ancak 1990'lardan bu yana bu durumun böyle olduğu bilinmesine karşın siyasetçiler ve devlet adamları bu cemevlerinin açılışına katılmaktan geri durmamışlardır. Bu yerler yasalardan dolayı başka adlar altında açılabilir. Bu samimiyetsiz yaklaşıma bir an önce son verilmelidir.

Dernekler:

1960'larda Ankara'da Hacı Bektaş adı altında biri Hacı Bektaş Turizm ve Tanıtma Derneği, diğeri ise Hacı Bektaş Kültür, Kalkınma ve Yardım Derneği var.

Aleviler 1990'lardan önce daha çok "köy dernekleri" ve "koruma, onarma, yaptırma dernekleri" biçiminde örgütlenmişlerdir. Bu dernekler daha çok yöresel/lokal gereksinimleri doğrultusunda şekillenmiş oluşumlardır. Kendi köylerinin insanların kentlerde de biraraya gelmeleri ve dayanışmalarını sağlamaktadırlar. Bugün hala yüzlerce köy derneği bulunmaktadır. Bunlar daha çok köylerindeki yapılacak işler, öğrenci bursları, kentlerde köylülerini birarada tutmak ve bu amaçla geceler, toplantılar düzenlemek gibi işlevler görmektedirler. Ancak 1990'lardan itibaren kurumlaşma ihtiyacı duyan Aleviler, Alevi Ulularının adlarını taşıyan onlarca dernek

kurmuşlardır. Özellikle Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal'ın adlarına izafeten kurulmuş dernekler fazla sayıdadır. Özellikle Sivas ve Gazi Mahallesi Olayları sonrasında bu dernek sayılarında büyük artış yaşanmıştır. Bu dernekleşme faaliyeti aynı şekilde Avrupa'da da yoğun olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de Dernekler bazında Hacı Bektaş Veli ve Pir Sultan Abdal Dernekleri'nin Türkiye'nin çeşitli illerinde şubeleri bulunmaktadır. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde artık yeni şubeler açılmaktan çok varolanlar yaşamaya çalışmaktadır. Kimilerinin hala bitmemiş inşaatları, kadro sorunu vb. birçok sorunları bulunmamaktadır.

Avrupa'daki dernekler önceleri Almanya Alevi Cemaatleri Federasyonu olarak örgütlenmiş, daha sonra Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu adını almışlar ve ardından da Almanya'nın dışındaki derneklerin de katılımıyla Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu (AABF) adı altında birleşmişlerdir. Bugün İsviçre Alevi Birlikleri Federasyonu, Avusturya Alevi Birlikleri Federasyonu ve Hollanda Alevi Birlikleri Federasyonu, Fransa Alevi Birlikleri Federasyonu ve Almanya'daki Dernekler AABF bünyesinde yer almaktadırlar. İngiltere Alevi Kültür Merkezi, Balkan Alevi Birlikleri Federasyonu adı da zaman zaman geçiyor ancak bu konuda fazla bir bilgi edinemedim. Ancak Avrupa'da az sayıda da olsa bu Federasyon bünyesi dışında kalmayı seçen dernekler vardır. Bunlar daha çok Cem Vakfı'na yakın derneklerdir.

Derneklerin içerisinde bulunduğu bir diğer sorunlu nokta da zaman zaman yaşanan nüfuz mücadeleleridir. Özellikle yeni yönetim kurullarının belirleneceği dönem öncesinde yoğunlaşan bu rekabet yurtiçinde daha çok hemşehrilik temelinde yoğunlaşırken, yurtdışındaki derneklerde ise etnik temelde ve Aleviliğe bakış farklılığı temelinde yoğunlaşmaktadır.

Vakıflar:

Vakıfların çalışma koşullarının daha iyi olması ve yasal olarak kapatılmalarının daha zor olmaları gerekçelerle Aleviliğin öncü kesimi vakıflaşma faaliyetine yönelmiş ve bu şekilde birçok vakıf kurulmuştur. Bunların en bilinenleri şu şekildedir: Karaca Ahmet Sultan Vakfı, Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı, , Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, . Vakfı, Ehl-i Beyt Vakfı, C.E.M. (Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi) Vakfı Semah Kültür ve Araştırma Vakfı. Bu dernekleşme ve vakıflaşma faaliyetleri zaman zaman yoğun nüfuz mücadelelerine ve çekişmelere de sahne olmaktadır. Karaca Ahmet Sultan Dergahı'nda hem vakıf ve hem dernek olarak ikili bir kurumlaşma vardır ve birlikte görev paylaşımına giderek çalışmaktadırlar. Şahkulu Dergahında da dernekten sonra vakıf kurulmuş ve dernek-vakıf tartışmaları çok olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Sonra Şahkulu Derneği Yargıtay kararıyla Dergah içerisinden çıkarılmış onlarda kısa adı Şah-Vak olan bir vakıf kurmuşlardır. C.E.M. kısaltmasıyla, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı ise 1995'te kurulmuş başta İstanbul olmak üzere çeşitli şubeleri açılmıştır. Bu şubeler daha çok inşaatlarını

bitiremeyen ve parasal yardım ümit edenlerden ve bürokratik işlerinde vakfın olanaklarından faydalanmak isteyenlerden oluşmaktadır. C.E.M. Vakfı ile diğer vakıflar arasındaki ilişkiler zaman zaman gerginleşmektedir, çünkü C.E.M. Vakfı Alevilikle ilgili gelişmelerde birlikte değil kendi başına hareket etmekte ve kendisinden başka bir aktör tanımamaktadır. Ancak bu benmerkezci tavır diğer kurumlarda da zaman zaman kendini göstermektedir. Eleştirdikleri davranışları zaman zaman kendileri de sergileyebilmektedirler. Fermani Altun'un kurduğu Ehlibeyt Vakfı ise Şii cemaati ile olan yakın ilişkilerinden dolayı Alevi taban tarafından pek itibar edilmemekte ve diğer kurumlarla yakın ilişkide olduğu söylenemez.

Belirtmek istediğim diğer bir konu ise Ehlibeyt Vakfı ile C.E.M. Vakfı'nın bazı konuda benzeştikleri konusudur. İki vakıf da büyük ölçüde işadamlarına dayanmakta ve gösterişli otellerdeki toplantılar, geceler ve kokteyllerle dikkat çekmektedirler. Ayrıca Cem Vakfına yakın işadamlarınca kurulan CUSİAD (Cumhuriyetçi Sanayici ve İşadamları Derneği)'ne karşılık Ehlibeyt Vakfı da DEMSİAD (Demokrat Sanayici ve İşadamları Derneği)ni kurmuştur. Bu iki vakfın başkanlarının gerek seçimler öncesi oy verilecek siyasal yönelimlerin kendilerince tayini ve basında ve kendi yayın organlarında belirtmeleri de bir başka noktadır. İki vakıftan kişiler de kendilerine yakın gördükleri partilere destek olmuşlar ve aday listelerinde yer almışlardır. Bu siyasal tercihlerin açıkça ortaya konulması Alevi tabanda kimilerince olumlu karşılanırken, olumsuz karşılayanlar da bulunmaktadır. Zaman zaman diğer dernek ve vakıflarca da yapılan bu siyasal yönlendirmeler Alevi toplumun çoğunluğunca "*kendi sırtlarından partilerle yapılan pazarlıklar*" olarak pek de tasvip edilmemektedir.

Araştırmacı-Yazarlar:

Ne yazık ki bugüne kadar Alevilik konusunun sağlıklı bir şekilde araştırılabilmesi olanaklı olamamıştır. Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasal yapılanması buna imkan tanımamıştır. Türkiye'de bugün olmuş hala etnik ve dinsel konular tabu olarak görülmekte, her ne kadar sık sık bu konular gündeme gelse de özgürce tartışılmamaktadır. Farklılıkların ifadelendirilebilmesi kimi çevrelerce bölücülük olarak bile nitelenebilmektedir. Alevilik konusunda da bu olumsuzlukların sonucunda meydanın tarafgir araştırmacılara bırakılmasının çok kötü sonuçları olmuştur. Ele aldığımız birçok aktörün Alevilik konusundaki dejenere edici faaliyetleri, Aleviliğin doğru şekilde araştırılmamasında büyük rol oynamıştır. Ayrıca araştırma faaliyetinin oldukça maliyetli bir alan olması ve Alevilerce hala bu alanın anlam ve öneminin kavranamamış olması da bu alandaki boşluğun nedenlerindedir. 1990'larla birlikte ortaya çıkan boşluk, akademik formasyona sahip olmayan birçok Araştırmacı-Yazar(!) tarafından doldurulmuştur. Bunların bazıları çalışmalarını hiçbir bilimsel ölçüt ve kurala uymadıkları halde "*Alevi-Bektaşî sırrı*"nı çözdüklerini dahi iddia edebilmişlerdir. Özellikle 1990'lardan itibaren ortaya çıkan canlanma Alevilik konusunda yazılar yazan kitaplar yayınlayan bir "*Araştırmacı-Yazarlar*"

” zümresinin doğmasına yolaçmıştır. Kamuoyu Aleviliği bu kitaplar ve makalelerle anlamaya çalışmış, Cem, Nefes gibi dergilerde makaleler ve yurtiçi ve yurtdışında panellere katılmışlardır. Alevilik konusunda yazan çizen bu elit kesim şüphesiz bi toplumsal talebin, gereksinmenin sonucudur. Dedelik Kurumu'nun zaman içerisinde devre dışı kalması ile devreye bu kesim girmiş Aleviliği anahatlarıyla da olsa toplumsal bilince yeniden vermişlerdir. Tabi bunun bir geçiş aşaması olarak iş görmesi ve ardından devreye bu konuda çok daha detaylı analizlere girebilecek konunun tarihi, edebi, kültürel vb. yönlerini ele alabilecek araştırmacıların, bilim adamlarının devreye girmesi arzu edilirdi. Ancak bugün hala bu konuda fazla yol alınmış değildir. Bu konuda ne kaynaklara yeterince hakim, ne de alan çalışmaları yapmamış olan birçok mühendis vb. değişik mesleklere mensup “araştırmacı-yazar” durmadan kitaplar yayınlamayı sürdürmektedirler. Bu durumun uzun bir süre daha bu şekilde devam etmesi Aleviliğin her yönden anlaşılmasını biraz daha zorlaştıracaktır. Çünkü bu bilimsel yöntemden habersiz çalışmalarda ileride onları kaynak olarak ele alacakları yanıtacak birçok yanlışlık bulunmaktadır. Özellikle genç araştırmacıların bu konuda seçici olmaktan başka çareleri ne yazıkki bulunmamaktadır.

Ticari kuruluşlar:

Burada özellikle ticari kuruluşlar deyimiyle Alevilikle ilgili kitaplar yayınlayan yayınevlerini, kaset, hediyelik eşya vd. Alevilere yönelik ürün satan kişi ve kurumları kastediyorum. Varolan yayınevlerinin büyük bir bölümü ehil olmayan kişilerin kitaplarını beşer onar basmayı sürdürmektedirler. Birtakım firmalar ise kolye, kaset, tabak, anahtarlık vb. süs ve hediyelik eşyaları pazarlamaktadırlar. Yıllardır gözlemlediğim Şahkulu, Karaca Ahmet, Garip Dede gibi yoğun olarak ziyaret edilen yerlerde halkın bunlara büyük ilgi gösterdiğini gördüm. Kimliği ifade aracı olarak görülen Alevi büyüklerinin resimleri, heykelleri, bu resimlerin, Hz. Ali'nin zülfikarının, 12 dilimli teslim taşının yer aldığı anahtarlıklar, saatler, kolyeler çok miktarda alınarak takılıyor. Yine özellikle müziğin Aleviler üzerinde yüzyıllardır süregelen etkisinin doğal bir sonucu olarak Alevi deyişlerinin yer aldığı kasetlere de yoğun ilgi vardır. Aleviler bunlara kitaptan daha çok değer vermektedirler. Bu da eğitim düzeyiyle ilgili olsa gerektir ki, bu ülkemizin genel bir sorunudur. Son yıllarda Anadolu'nun dışında bulunan Alevi geleneğinin kutsal şahsiyetlerinin türbelerinin bulunduğu yerlere de turlar düzenlendiği görülmektedir. Bu turların odak noktasını şüphesiz Kербela'da bulunan Hz. Hüseyin'in türbesi oluşturmaktadır. Ticari kuruluşlar öncelikle kâr amacıyla faaliyet göstermeleri nedeniyle konuya arz talep bağlamında yaklaşmaktadırlar.

Dergiler:

1965 yılında Hacıbektaş Turizm ve Tanıtma Derneği İstanbul Şubesi'nce **Hünkâr**

1960'lerden itibaren sırayla Cem, Ehlibeyt, Gerçekler, Karahöyük,

1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan canlanma çeşitli yayın organlarının yayınlanmasına da yol açmıştır. Alevilerin fazla kitap, dergi okumadıkları, görsel alana daha yatkın oldukları gözlemlenebilir. Milyonlarca insanın oluşturduğu bu kitlenin süreli yayın organları, ya fazla uzun ömürlü olamamakta, ya da az bir tirajla veya bazı kurumların finans sağlamasıyla yaşamaya devam etmektedir. Özellikle yabancı araştırmacıların zihninde bu kitlenin varsayılan nüfusu ile sahip oldukları yayın organlarının ve tirajlarının azlığı karşılaştırılınca çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Yayınlanmakta olan dergilerin belli grup ve görüşlere angaje olmaları da onların Alevi kitleler nezdindeki konumlarını zedelemektedir. Bu yayın organlarının bir çoğu kısa süreli yayınlar olmaktan öteye gidememiş ve mali güçlükler nedeniyle kapanmak zorunda kalmışlardır. Burada isimlerini zikretmek gerekirse yurtiçi ve yurtdışında CEM, NEFES, PİR SULTAN ABDAL, KAVGA (KERVAN), GÖNÜLLERİN SESİ (GÖNÜLLERİN SESİ KARACA AHMET), BİRGEÇİT, YURTTA BİRLİK, ALEVİ HALK GERÇEĞİ, GAZİ ÜNİVERSİTESİ HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA DERGİSİ, MÜRŞİD, EHLİBEYT, CAN CANA, CANLARIN SESİ, KERBELA, GÖNÜL VERENLER, GERÇEK İLİM, PİR, WARE, BERHEM, HAK DER HABER BÜLTENİ, ZÜLFİKAR, BİRLİK-DİRLİK, REHBER, VELAYET, FİDAN, AŞURA, HU DOST, GENÇ ERENLER, AL-GÜL, YOL, DOST DOST, HACI BEKTAŞ VELİ, MUNZUR, ŞAHKULUNUN SESİ, EHL-İ BEYT DÜNYASI Dergileri yayınlanmış olan belli başlı yayın organlarıdır. Burada tek tek bu yayın organlarının yayınlayan kişi veya kurumları belirtmiyoruz ve değerlendirmiyoruz, çünkü bu başlıbaşına farklı bir çalışma konusu olabilecek boyuttadır ve bizim burada ele aldığımızın konuyu aşmaktadır. Avrupa'da AABF'nin yayın organı olan **Alevilerin Sesi**

, Türkiye'de bunlardan Cem Vakfı'nın yayın organı olan

Cem

Dergisi, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin yayın organı olan

Pir Sultan Abdal

Dergisi ve Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi'nce yayınlanan

Hacı Bektaş Veli Araştırma

Dergisi düzenli olarak yayınlanabilmektedir. Cem Dergisi tüm Alevilerin değil de bir vakfın yayın organı olarak yayınlarıyla diğer dernek ve vakıflarca eleştirilmekte hatta satışı bazı cemevleri ve dergahlarda yöneticilerce yaptırılmamaktadır. Bu nedenle olsa tirajı en fazla 10 binler düzeyine çıkabilmiştir. Bugün ekonomik sıkıntılardan dolayı gazete bayilerine verilememekte 4500 olarak basılmakta ve satış vakfın şubelerinde gerçekleştirilmektedir. Pir Sultan Abdal Dergisi ise çok daha sınırlı bir kesime hitap etmekte ve bu yayını çıkaran derneğin Aleviliğe bakışı özellikle Aleviliğin İslamın dışında ayrı bir din olduğu vurgusu üzerinde yoğunlaşmaktadır ki bu da Alevi topluluklar arasında pek rağbet görmemektedir. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi'nce yayınlanan Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi ise üç ayda bir yayınlanmakta ve halktan ziyade akademik çevrelere hitap etmektedir.

İşadamları:

Daha 5-10 yıl öncesine kadar Alevi olduklarını gizleyen işadamları da bu alandaki yerlerini almışlardır. Kimileri belli vakıf ve grupları desteklemiş, kimileri vakıf kurup kurultaylar düzenlemiş, kimileri de trilyonlarca lira harcayarak parti kurmuş, kimileri radyo kurmuşlardır. Özellikle bazı isimler basında oldukça fazla yer almaktadırlar. Hatta bunlardan birisi oldukça büyük ve maliyetli bir seçim kampanyası ile son yerel seçimlerde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına aday olmuştur. Diğer dernek ve vakıflarda da işadamları bulunmakla birlikte özellikle Cem Vakfı ve Ehlibeyt Vakfı kuruluşundan itibaren işadamlarından yararlanmıştır ve vakıf üyelerinin önemli bir bölümü işadamlarından oluşmaktadır. Ancak bu işadamlarından en tanınmış vakıf başkanı ile uyuşmalığa düşerek ayrılmış hatta bu basında da yer almıştır. (Zelyut ...) Hatta yukarı da ifade ettiğimiz üzere Cem Vakfına yakın işadamlarınca CUSİAD (Cumhuriyetçi Sanayici ve İşadamları Derneği), Ehlibeyt Vakfı'na yakın işadamları da DEMSİAD (Demokrat Sanayici ve İşadamları Derneği) kurulmuştur. Ancak bu kuruluşların pek de faal olduğunu söylemek olanaklı değildir. Biz bu kuruluşların kurulmasını büyük ölçüde kendileri dışındaki benzeri kurumlara yönelik bir güç gösterme girişimi olarak algılıyoruz.

Medya Kuruluşları:

Medya kuruluşları deyiminden, yurtiçi ve yurtdışındaki basını ve Televizyon kanallarını kastediyoruz. Basının meseleye yaklaşımı da tamamen tiraj eksenslidir. Büyük ölçüde sansasyonel ve dikkat çekici haberler zaman zaman gerçek yönlerini de aşan bir şekilde sunulmaktadır. Mesela “*Aleviler İçin Kuran Çıktı*” (Nokta 1995) veya Basın organları mensup oldukları ideoloji doğrultusunda olaya yaklaşmaktadırlar. Kendilerini islami değerlerin yegane sahibi olarak bazı kesimler yıllardır saf sünni halka Aleviler hakkında yalan yanlış iftiralar yapmakla islama hizmet ettiklerini sanmışlardır. Bu konuda Sebilürreşad ve İslam-Türk Ansiklopedisi Mecmuası'nda yeralan makalelere bakmak sanırım yeterli olacaktır. Bu iftiralar gerçekten Türkiye'deki sosyal barışa büyük zarar vermiştir ve verilen zararın yansımalarını bugün bile görmek olanaklıdır. Bunu kendileri bile bakın bazen nasıl kabul ediyorlar: “*Kimler tarafından kulağımıza üflendiği belli olmayan iftiralar ile belli bir kesimi tanımış olmak, sünni kesimin aydınları ve uleması için eksi bir puan.*” (Kanber 1994); “Beton kafalı, dar görüşlü ufuksuz özürlü zekalı bir takım Sünni sorumlular (sorumsuzlar) uzun yıllar boyunca Alevileri hor görmüşler, tahkir etmişler, onlara parya (dokunulmaz) muamelesi yapmışlar, onlarla asla diyalog kurmamışlar, onları sevgi ve anlayışla kucaklamamışlar ve sonunda bugünkü krizin meydana gelmesine sebebiyetvermişlerdir...Sünnilik sünnilerin olsun Alevilik de Alevilerin...Ama Türkiye hepimizindir...” (Eygi 1990'lar sonrası ise Sebilürreşadçılarının misyonu tabii ki daha farklı bir boyut kazanmış bulunmaktadır. Eskiye nazaran çok daha ılımlı sayılabilecek bir çehreye bürünen yazılarda yine de dayatmacı bir yaklaşımı görmek olanaklıdır. Bazı örnekler sanırım bu konuda fikir verebilir: “Türkiye'deki Aleviler ne kadar Alevi” (Kaplan 1994); “

Muhafazakar ve Özellikle İslamcı olarak nitelendirilen yayın organları (Milli Gazete, Akit vb.) konuya kendilerince “gerçek Aleviliği” anımsatmak şeklinde yaklaşmaktadırlar. Bunu tabii ki taktik bir değişiklik olarak görmek olanaklı. Bunları ileride örneklerle ele alacağız. Alevilik konusu özellikle kimi kriz zamanlarında (Sivas Olayları, Gazi Mahallesi Olayları gibi) ve belli günlerde (Abdal Musa ve Hacı Bektaş Törenleri gibi) medya tarafından anımsanmaktadır. İç basında yeralan taraflı ve yanlış bilgileri gözönüne alınca dış basında yeralan yanlış değerlendirmelere şaşmamak gerekir.

Televizyonların da basının yaklaşımına benzer bir konumda olduğunu söyleyebilirim. Alevilik konusunda yapılan TV programları ve seçilen görüntüler çok marjinal unsurları içermektedir veya medyatik şahısların tabanı yoksayan ve/veya onların tümü adına konuşan (!) şov yerleri haline dönüşmüştür.

Hükümet:

Hükümetler Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana etnik, inançsal vb. yurttaşlarının farklı yönlerini öne çıkaran konulara “tabu” şeklinde yaklaşarak, bazı dayatmalarda bulunmuştur. Bu dayatmalar sorunu çözmekten çok ertelemiş ve kronik hale getirmiştir. Hükümetler Alevilere birçok vaatlerde bulunmuşlar bunları yerine getirmemişlerdir. Ayrıca Devlet kurumları irticai olaylara müdahalede Alevilere dayanma yolunu seçmiş görünmektedir ki bu oldukça tehlikeli samimiyetsiz bir yaklaşımdır. Bugüne kadar Diyanet yoluyla Sünni Hanefi görüşü empoze eden hükümetlerin iş kontrolden çıkınca Alevilere bel bağlaması pek tutarlı bir yaklaşım olmasa gerek. Özellikle zorunlu din dersleri konusu Alevi-Bektaşî yurttaşları en fazla rahatsız eden ve devletin bir an önce çözüm bulması gereken bir sorundur. Çünkü bugünkü eğitim sistemimiz içinde varolan Din Dersleri yarardan çok zarar getirmektedir. Ocak 1997-Temmuz 1998 tarihleri arasında 1623 kişiye uygulanan bir anket çalışmasında da bu açıkça görülmektedir. Uygulanan ankette sorulan dini bilgilerin nasıl edinildiği şeklindeki soruya ancak deneklerin % 3,26’sı okullar diyerek yanıtlamıştır. Yine görüşülenlerin Alevilik-Bektaşîlik konusunda verilecek eğitimi vermesini istedikleri kurum yada kişiler arasında devletin resmi okulları % 1,66 olarak yer almaktadır. Yine bizim dedelik kurumuna ilişkin yaptığımız görüşme cetvellerinde de devletin resmi okulları ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na ilişkin büyük güvensizlik bulunmaktadır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı’na güvensizliğin yanısıra tepki de var.

Siyasal Partiler:

Siyasal partiler olayı tamamen “oy” potansiyeli olarak görme zihniyeti çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Daha çok sol partilere yakın oldukları bilinen Alevilerin, siyasal partilerce uzun uğraşlar verilerek destekleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Hatta kapatılan Refah Partisi ile ilgili TV’lerde “Bir kısım Aleviler ve Dedelerin partiye katıldıkları” haberleri yayılarak kamuoyuna belli mesajların verilmeye çalışıldığı da görülmüştür. Ayrıca Barış Partisi adı altında büyük ölçüde Alevilere dayanan bir parti parasal güç yoluyla kurulduysa da bu parti “Alevi partisi” oldukları yönünde değerlendirmeleri asla kabul etmedi ve bu durum partinin zayıflamasında önemli bir etken oldu. Bu konuya da sonra ayrıntılarıyla değineceğiz.

Üniversiteler:

Üniversiteler Alevilik konusuyla pek ilgilenmemektedirler. 75. Yılıni kutlayacağımız cumhuriyet tarihimiz boyunca bu konuda yapılmış bilimsel araştırma sayısı oldukça az sayıdadır. Bunların da çoğu olayı kendi istedikleri yöne çekmeye çalışanların yaptığı subjektif çalışmalardır. Belli üniversiteler ve akademisyenler konuyla ilgilenmektedirler. Bunların da büyük bir bölümünün “Alevilik ve Sünniliğin aslında pek farklı olmadığı”, “Alevilerin öz türkler” olduğu vurguları üzerinde çalıştıkları söylenebilir.

Sünni İnançlı Yurttaşların Kurumları:

Sünni kökenli kişi ve kurumlarca, bu zamana kadar olaya hak-batıl ayrımı biçiminde bakan ve Alevi kitlelerin inançlarını kendilerince batıl sayan bir çok yayın yapılmış ve bu yayınlar Alevi-Sünni kitleleri birbirlerinden uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramamışlardır. Bugün hala bazı sünni çevrelerde Aleviler inanç bazında hıristiyandan daha aşağı bir seviyede bulunmaktadır. Kendilerine onlar din düşmanıdır. Oysa Aleviler de “Esas müslüman biziz, sizinki müslümanlık değil ki” şeklinde bir yaklaşım içerisindedirler. Kimi sünni kişi ve grupların islam dinini kendi tekellerinde sayan ve olaya sadece dinsel perspektiften bakan yaklaşımları kaçınılmaz olarak bu sonuca yol açmıştır. Oysa ki olaya sosyolojik ve sosyal tarih perspektifinden bakılması böyle bir yanlış çıkışı önleyebilir, Hak-batıl, doğru-yanlış şeklindeki subjektif yargıları bertaraf edebilirdi. Ancak maalesef özellikle ilahiyat kökenli araştırmacılar bu yanlışta düşmekten kurtulamamışlardır. Ancak bugün geline nokta Sünni camianın da Aleviliği anlamaya çalışması oldukça önemli bir gelişmedir. Sünniler Alevi, Aleviler Sünni yapılamayacağına ve bu zamana kadar yapılamadığına göre karşılıklı yanlış önyargılar bırakılmalı ve her inanç sahibi oldukları gibi kabul edilmelidir.

Sanatçılar:

Alevilik alanında yaşanan canlanma en çok deyiş/türkü/nefes söyleyen insanların sayısında büyük artışa yol açmış, bunlardan bir bölümü büyük ün kazanmışlardır. Bu kişilerin çoğunun Alevi müziğine yeni bir katkı sunmaktan çok yüzyıllardır söylenen deyişleri yinelemekten başka çabaları olmamıştır. Müzikologlar tarafından bu sanatçıların (!) çoğunun en temel müzikal bilgilerden dahi yoksun oldukları ifade edilmektedirler. Ayrıca bu alan kasetler ve geceler yoluyla en fazla ticari kazanç getiren bir alandır.

Saz/semah kursları:

Özellikle son yıllarda Alevilerin kimliklerini en kolay ifadelendirme yolu olarak gördükleri saz ve semah olgularına talep oldukça yüksektir. Ancak bu kursların çoğunun derme-çatma olduğu bilinmektedir. Buralardaki eğitici personel çoğunlukla başka işlerle geçimini sağlayan ancak hafta sonları bu işlerle uğraşan kişilerden oluşmaktadır. Semah ve saz kursu eğiticileri Alevilikle ilgili en temel bilgilerden yoksun olduklarından, bu kursları bitiren gençler de birkaç slogan dışında derinlemesine bilgiden yoksun olarak ortaya çıkmaktadırlar. Şüphesiz bunda en büyük sorumluluk Alevi-Bektaşî örgütlerininindir.

Araştırma Kurumları :

1990'lı yıllardan bu yana özellikle Alevi dernek/vakıfları bir araştırma kurma düşüncesini sürekli ifade etseler de bu henüz tam anlamıyla gerçekleşebilmiş değildir. Mesela 1990'da bir dergide yer alan haberde “...*Şimdilerde ise Avrupa'da bir Alevi ve Bektaşî kültür araştırma enstitüsü kurulması için, ön hazırlık çalışması yapıyoruz.*” diyor, bir Alevi dernek başkanı. Halihazırda Alevilik alanında faaliyet gösteren 5 araştırma kuruluşu ve bir Araştırma Kitaplığı bulunmaktadır. Bunlar,

Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi:

Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü:

Avrupa Alevi Akademisi:

Şahkulu Sultan Külliyesi Alevilik-Bektaşilik Araştırma Merkezi Kitaplığı:

Cem Vakfı Alevilik-Bektaşilik Enstitüsü:

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Merkezi Bilim-Araştırma Kurulu:

Bu kurumlar maddi olanaksızlıklar, kadro sorunu ve yöneticilerin meseleyi doğru analiz edememeleri nedeniyle bugüne kadar kendilerinden beklenileni veya amaçlarını gerçekleştirememişlerdir. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'nin gerçekleştirdiği belgesel çalışması bu konuda ilk olması bakımından oldukça yararlı bir girişimdir. Bu belgeselin çekimleri sırasında gerçekten çok önemli arşiv malzemesi de toplanmıştır. Özellikle benimde katıldığım Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yapılan çekim çalışmalarında çok yararlı alan verileri de toplanmıştır. rak gördükleri gibi Alevilik konusunda yetişmiş uzman gereksinimi oldukça fazladır ve bu gereksinimi çözmeye yönelik üniversitelerimizde ne yazık ki gerekli çaba bize göre gösterilmemektedir. Alevilerce kurulan kurumlar da bu önemli sorunu gidermeye yönelik çabalar yerine saz ve semah kurslarıyla işi sürdürmeye çalışmaktadırlar. Sanırım bu konudaki boşluğun en büyük nedeni araştırma kurumlarına olan gereksinimin öneminin kavranmamasından kaynaklanıyor. Bu bilinçlenme ortaya çıktığı zaman biz inanıyoruz ki Alevi-Bektaşî dernek ve vakıfları da bu konuya eğilmek zorunda kalacaklar ve araştırmalara girişilecektir.

18. Türkiye'deki Şii/Caferi Cemaati :

Bilindiği üzere sık sık yazılı ve görsel medya organlarında bu cemaatin Anadolu'daki Alevilerle ilgili bazı çalışmaları üzerine haberler yayınlandı. Ben bu konuları kaynağından öğrenmek üzere bu cemaatin Türkiye'deki önderi Selahattin Özgündüz ile bir radyo programı gerçekleştirmiştim. Kendisine bu konulara ilişkin de sorular yöneltmiştim. Doğal olarak her topluluk büyümek ve daha güçlü olmak ister, bu tabii ki doğal. Onlar kendi çıkarlarına daha uygun gördüklerinden, Ehlibeyt ekmeni etrafında kendilerine daha yakın gördükleri Anadolu'daki Aleviler ile inanç yakınlığını esas alan bir birlikteliği tabii ki arzuluyorlar ve bu konuda da çalışıyorlar buna şüphe yok. Bunu yayınlanan kitap vb. dergileri ile de görmek olanaklı. Çorum'da da bu konuda bazı dikkat çeken faaliyetler oldu. Ancak bir süredir Alevilik konusunu izlemeye çalışan bir kişi olarak

şunu ifade etmeliyim. Anadolu'daki Alevilerin kendilerine özgü bir inanç yapılanması var. Bu yapılanma Şiiliğe de Sünniliğe de herhangi bir diğer inanca da uymayan kendine özgü nitelikler içeriyor ve bu nitelikler tarihsel ve sosyal koşulların sonucu olarak yüzyıllara yayılan bir zaman süreci içerisinde oluşmuştur. Bu nedenle Anadolu Alevileri'nin Şiiliğe meyiletmesi en azından kısa vadede pek de olanaklı gözüküyor.

BİBLİYOGRAFYA

Aktaş, Ali (1999) : “*Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi*”, I. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (22-24 Ekim 1998) , Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi, ss. 449-482.

Andrews, Peter Alford (Ed. By) (1989): ETHNIC GROUPS IN THE REPUBLIC OF TURKEY, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag.

Aytekin, Sefer(Der.) (1958) : BUYRUK, Ankara, Emek Basım-Yayımevi.

Balcıoğlu, T.Harîmî (tarihsiz).: TÜRK TARİHİNDE MEZHEP CEREBANLARI, İstanbul, Kanaat Kitabevi.

Barkan, Ömer Lütfi (1942) : “*İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*”, VAKIFLAR DERGİSİ, sayı: II, s. 279-365.

BEKTACHIYYA, ETUDES SUR L'ORDRE MYSTIQUE DES BEKTACHIS ET LES GROUPES RELEVANT DE HADJİ BEKTACH: Ed.Alexandre Popovic - Gilles Veinstein, Isis, 1995.

Birge, John Kingsley (1982): THE BEKTASHI ORDER OF DERVISHES, U.S.A., Hartford

Seminary Press, 1937, Reprinted by London, Luzac&Co, 1982.

Clarke, Gloria Lucille (1998) : “BİR DEDEDENİN KİMLİĞİNDE MÜZİĞİN YERİ NE KADARDIR?” SEÇKİNLERİN MÜZİK EĞİTİMİ: TÜRKİYE ALEVİLERİNİN MANEVİ LİDERLERİNİN YETİŞMESİNDE MÜZİĞİN ROLÜ, İstanbul, MSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ABD., Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Engin, İsmail (1999) “*Alevilik ve Bektaşilik Araştırmalarında Yöntem, Yaklaşım Sorunu*”, I. TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (22-24 Ekim 1998), Ankara, G.Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 1999, s.

Faroqhi, Suraiya (1975): “*XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri*”, TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİ SEMİNERİ 10 Haziran 1973, Ankara, s. 197-229.

Faroqhi, Suraiya (1976): “*The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities*” INTERNATIONAL JOURNAL OF MIDDLE EAST STUDİES, 7 , s.183-208.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1993): “*Kızıl-baş*” md., İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, cilt: VI, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.789-795.

Hasluck, F.W. (1929): CHRISTIANİTY AND ISLAM UNDER THE SULTANS, Ed.by Margaret M.Hasluck, 2 vols, Oxford.

Kanber, Şükrü (1994) : “Medya Günlüğü”, MİLLİ GAZETE, 27 Eylül 1994.

Kehl-Bodrogi, Krisztina (1996): “*Tarih Mitosu ve Kollektif Kimlik*”, BİRİKİM, sayı: 88, Ağustos 1996, s. 52-63.

Kehl-Bodrogi, Krisztina (1997): “*Introduction*”, SYNCRETISTIC RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE NEAR EAST, Collected Papers of the International Symposium “Alevism in Turkey and Comparable Syncretistic Religious Communities in the Near East in the Past and Present”, Berlin, 14-17 April 1995 , Ed. By : Krisztina Kehl –Bodrogi, Barbara Kellner-Heinkele, Anke Otter-Beaujean, Brill, 1997, s. XI-XVII.

Köprülü, M. Fuad (1935): “*Abdal Musa*” md., TÜRK HALK EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, sayı: 1, İstanbul.

Köprülü, M. Fuad (1972): “*İslam Sufî Tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri*”, Çev.Y. Altan, A. Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ, cilt: XVIII, s.141-152.

Köprülü, M. Fuad (1993): “*Bektaş Hacı Bektaş Velî*” md., İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, c.2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 711-718.

Kütükoğlu, Bekir (1993): OSMANLI-İRAN SİYASİ MÜNASEBETLERİ (1578-1612), İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayınları.

Mandel, Ruth (1990) : “*Shifting Centres and Emergent Identities: Turkey and Germany in the lives of Turkish Gastarbeiter*” , MUSLIM TRAVELLERS: PILGRIMAGE, MIGRATION, AND THE RELIGIOUS IMAGINATION, Ed. By Dale Eickelman-James Piscatori, UCLA Press, pp. 153-171.

Mc Elwain, Thomas (1993) : “*Ritual Change in A Turkish Alevi Village*”, THE PROBLEM OF RITUEL, Ed. By. Tore Ahlback, Finland, s. 131.

Mèlikoff, Irène (1973): “*Yunus Emre ile Hacı Bektaş*”, İ. Ü. EDEBİYAT FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERGİSİ, cilt: XX, s.27-36.

Mèlikoff, Irène (1993): UYUR İDİK UYARDILAR, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Türkçesi:

Turan Alptekin, İstanbul, Cem Yayınevi.

Mélikoff, Irène (1998): HACI BEKTAŞ EFSANEDEN GERÇEĞE, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.

Mélikoff, Irène (1999): “*Bektaşilik/Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları*”, ALEVİ KİMLİĞİ, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 3-11.

NOKTA DERGİSİ, 18 Haziran 1995, s. 8-14.

Ocak, A. Y.- S. Farukî (1986): “Zaviye” md., İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, cilt: XIII, s. 468-476.

Ocak, A.Yaşar (1989): “*Bektaşilik*” md. TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, cilt: V, s. 373-379.

Ocak, A.Yaşar (1991): “*Alevilik ve Bektaşilik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler*” I, TARİH VE TOPLUM, sayı:91, (Temmuz 1991), s.20-25. Makalenin devamı, TARİH VE TOPLUM, sayı:91, (Ağustos 1991), s.51-56.

Ocak, A.Yaşar (1996): BABAİLER İSYANI, ALEVİLİĞİN TARİHSEL ALTYAPISI YAHUT ANADOLU'DA İSLAM TÜRK HETERODOKSİSİNİN TEŞEKKÜLÜ, İstanbul, Dergah Yayınları, 1996.

Ocak, A.Yaşar (1999): “*Aleviliğin Tarihsel, Sosyal Tabanı İle Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair*”, TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE'DE ALEVİLER BEKTAŞİLER VE NUSAYRİLER, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 385-398.

Olsson, Tord, Elisabeth Özdalga, Catharina Raudvere(Ed. By) (1998) : ALEVİ IDENTITY

CULTURAL, RELIGIOUS AND SOCIAL PERSPECTIVES, Istanbul, Swedish Research Institute.

Shankland, David (1997): “*Anadolu Kırsalında Alevilik ve Sünnilik*”, G. Ü. HACI BEKTAŞ VELİ DERGİSİ, Çev. S. Olgun-Z. Yedigün, sayı: 4, Ağustos 1997, s. 23-32.

Sümer, Faruk (1976): SAFEVİ DEVLETİ VE KURULUŞUNDA ANADOLU TÜRKLERİNİN ROLÜ, Ankara.

Şener, Cemal (1998) : **ALEVİLER NE YAPMALI, ALEVİLERİN GÜNCEL/TARİHSEL GÖREVİ**, İstanbul, Ant Yayınları.

Üzüm, İlyas (1999) : “ *Günümüz Alevî Örgütlenmeleri ve Geleneksel Alevîlikle İlişkisi*”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVİLER BEKTAŞİLER VE NUSAYRİLER** , İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 335-375.

Vorhoff, Karin (1999) : “*Söylemde ve Hayatta Alevî Kadınına Kısa Bir Bakış*”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVİLER BEKTAŞİLER VE NUSAYRİLER** , İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 251-263.

Vorhoff, Karin (1999c) : “*Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilikle İlgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar*”, **ALEVİ KİMLİĞİ**, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 32-66.

Yalman, Nur : “*Islamic Reform and the Mystic Tradition in eastern Turkey*”, **ARCHIVES EUROPEENNES DE SOCIOLOGIE** , Tome: X, 1969, no: I, pp. 41-60.

Yaman, Ali (1996) : **ALEVİLİKTE DEDELİK KURUMU VE İŞLEVLERİ**, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yaman, Ali (1998a) : **ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BİBLİYOGRAFYASI**, Mannheim, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü.

Yaman, Ali (1998b) : “*Cumhuriyet Sonrası Alevilik*”, **CEM**, sayı: 78, Mayıs 1998, ss. 49-51.

Yaman, Ali (1999) : “*Alevilik-Bektaşîlik Alanında Aktörler*”, **YOL**, yıl: 1, sayı: 1.

Yaman, Mehmet (1995): **ALEVİLİK İNANÇ EDEB ERKÂN** , 4.b., Ufuk Matbaası, İstanbul.

Yaman, Mehmet (1998): **ALEVİLİKTE CEM** , Ufuk Matbaası, İstanbul.

Yavuz, M. Hakan (1999) : “ *Alevîlerin Türkiye’deki Medya Kimlikleri: “Ortaya Çıkış”ın Serüveni*”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVİLER BEKTAŞİLER VE NUSAYRİLER** , İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 57-87.

Zelyut, Rıza (1999): AKŞAM GAZETESİ

Dergiler:

Alevilerin Sesi Dergisi

Cem Dergisi